

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

Филологиялық серия
1997 жылдан бастап шығады

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

Филологическая серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-3528

№ 2 (2022)

Павлодар

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА**

Филологическая серия

выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

О постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ KZ30VPY00029268

выдано

Министерством информации и общественного развития
Республики Казахстан

Тематическая направленность

публикация материалов в области филологии

Подписной индекс – 76132

<https://doi.org/10.48081/AHDL2386>

Бас редакторы – главный редактор

Жусупов Н. К.

д.ф.н., профессор

Заместитель главного редактора

Анесова А. Ж., *доктор PhD*

Ответственный секретарь

Уайханова М. А., *доктор PhD*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Дементьев В. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Еспенбетов А. С., *д.ф.н., профессор*

Трушев А. К., *д.ф.н., профессор*

Маслова В. А., *д.ф.н., профессор (Белоруссия)*

Пименова М. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Баратова М. Н., *д.ф.н., профессор*

Аймухамбет Ж. А., *д.ф.н., профессор*

Шапауов Ә. Қ., *к.ф.н., профессор*

Шоқубаева З. Ж., *технический редактор*

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

© Торайгыров университет

***Қ. Т. Жанұзақова, Ж. А. Байбатшаева**

Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ОРАЗБЕК СӘРСЕНБАЕВ РИСАЛАЛАРЫНЫҢ КӨРКЕМДІК ЖӘНЕ ЖАНРЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІГІ

Ұлттық әдебиетімізде өзіндік орны бар белгілі қаламгер О. Сәрсенбаевтың «Адамның құны қанша?» атты рисала жанрында жазылған туындыларының тағылымы тереңде. Берілген мақалада Оразбек Сәрсенбаевтың рисала жанрында жазған әңгімелерін қарастырдық. Қазақ әдебиеттануында рисала жанры – күні бүгінге дейін зерттеле қоймаған жанр. Адамзаттың даму тарихында қаншада қаламгерлерді адам болмысы, оның рухани қасиеттері мен құндылықтары жайлы сұрақтар толғандырып келді. Осы тұста «Адамның құны қанша?» жинағында адамдық тұлғаның ішкі жан байлығы мен ықыласында жатқандығы, оның бүгінгі көкейкесті рухани мәселелермен сабақтастығы, көркемдік және пәлсапалық сипаттары бағамдалады. Мақалада О. Сәрсенбаевтың «Адам құны қанша?» рисалалар жинағына енген мазмұны терең, діни, мысал-өсиет рухында жазылған осы аттас шагын әңгімесі әдеби, теориялық, пәлсапалық тұрғыдан талданады. Сонымен қатар мақалада осы жинаққа енген «Сопылар салты немесе тақуалықтың тура жолы», «Бақыт деген немене», «Махаббат пен гадауат», «Қанағат қағидалары», т.б. шығармалары да зерделенеді. Қаламгердің адам бойындағы асыл қасиеттерді қоғамда болып жатқан рухани құбылыстармен, бүгінгі адамдардың іс-әрекеттерімен, өмір шындығымен байланыстыруы әдеби мысалдармен талданған. Мақалада жазушының ерекше суреткерлік қыры өмірде болып жатқан құбылыстарды бүгінгі күн тұрғысынан шыннайы толғағаны туралы қорытындылар жасалады.

Кілтті сөздер: рисала, жанр, рухани құндылықтар, дін, адамгершілік.

Кіріспе

Қазақ әдебиеттану ғылымында рисала жанры - күні бүгінге дейін зерттелмеген өзекті мәселелердің бірі. Жалпы алғанда, рисала жанрының көп қарастырылмаған өзекті сипатын зерттеушілер де басты назарда ұстайды

[1, 57]. Мақаланың мақсаты – қазақтың белгілі жазушысы, Мемлекеттік сыйлықтың лауреаты Оразбек Сәрсенбаевтың көптеген қаламгерлер бара бермеген рисала жанрындағы «Адамның құны қанша?» атты жинағын жанрлық және көркемдік тұрғыдан талдау болмақ.

Осы орайда жазушының рисала жанрын дамытудағы үлкен орнына ерекше тоқталуға болады. Талдау нысанына айналған «Адамның құны қанша?» атты жинағына енген рисалаларының әрқайсысының көтеретін әлеуметтік жүгі салмақты, діни-рухани тақырыптарды бүгінгі күн тілімен сипаттаған бір-бір философиялық трактат тәрізді, адам өмірінің мәні мен мағынасы, жаратылыс пен жалған дүние туралы ойдың терең тұңғиығына бойлатып жібереді.

«Рисала» әдеби ұғымына фольклортанушы-ғалым Б. Абылқасымов «Әдебиеттану терминдер сөздігінде» төмендегідей теориялық анықтама береді: «Рисалат – араб әдебиетіндегі прозалық жанр, ұйқас пен ырғаққа құрылған кеңсе қағаздары, елшілік құжаттар, ғылыми және діни шығармалар, саяси үндеулер мен арнаулар. Рисалат жанрының негізін салушы атақты араб халифы Марви екіншінің хатшысы, ұлты парсы Абдәль-Хамид эль-Катиб болып саналады» [2, 284 б.].

Негізі, рисала жанры – өзіндік сюжеті жоқ, пәлсапалық, діни мазмұндағы мәселелерді толғайтын проза түрінде, кейде өлең түрінде де жазылатын, өзіндік ырғағы мен ұйқасы бар, әңгімелесу, ой бөлісу, сыр ақтару сипатындағы әдеби шығарма. Бұл жанрдың жаңа өзіндік өзгеше қырын көрсетеді. Тарих беттерін ақтарып қарақ болсақ, рисала жанры араб әдебиетінде өткен дәуірлерде қалыптасып, біте қайнасып, сіңісе түсті. Рисала жанры араб прозасының тамырына тарап ғана қоймай, әр елдің әдебиетінде өзіндік қасиеттермен толыға түсті. «Рисала» сөзі алғаш рет түрік ғалымы, теолог Бадиуззаман Саид Нурсидің (1877–1960) Құран Кәрімнің «Рисале-и-Нұр» түсіндірме кітабында кездеседі [3].

Рисала жанрының жеткілікті деңгейде қарастырыла бермеуі, әсіресе оның қазақ әдебиетіндегі қалыптасу, даму арналарын, көркемдік ерекшелігін зерделеу қажеттілігі тақырыптың өзектілігін айқындайды.

Материалдар мен әдістері

Ұсынылған зерттеудің материалы ретінде О. Сәрсенбаевтың «Адамның құны қанша?» атты жинағына енген рисалаларды талдау барысында жазушы шығармашылығы турасында зерттеген отандық ғалымдардың еңбектері алынды. Сонымен бірге әдебиетте сирек кездесетін рисала жанрына қалам тербеуі мен шығармашылығының қыры мен сырын барлау мақсатында өзінің зерттеу мақалалары, рисала туралы теориялық толғамдары көрініс тапқан еңбегі, сұхбаттары да пайдаланылды. Оларды жинақтау негізінде көп зерттеле қоймаған рисала жанрының теориялық анықтамасы, көркемдік және

жанрлық ерекшелігі де зерделенді. Рисала жанрының теориялық мәселелерін қарастыру барысында осы турасындағы отандық, шетелдік ғалымдардың теориялық тұжырымдары де басшылыққа алынды.

Мақаланы жазу барысында теориялық материалды жинау, рисалалар мәтіндерін әдеби талдау, саралау әдістері, психологиялық, салыстырмалы-тарихи, герменевтикалық, т.б. әдіс-тәсілдер қолданылды.

Нәтижелер мен талқылау

О. Сәрсенбаев – дарынды әдебиетші және аудармашы ретінде қазақ әдебиетінің төрінен орын алады. Сонымен қатар ол ислам әдебиетін оқырман қауымының арасында тарату мен уағыздау ісіне елеулі үлесін қосып келеді. Атап айтсақ, «Құран кәрім», «Мұхаммед пайғамбарымыздың хадистері», «Мұсылмандық әдеп сабағы», «Шайтаннан сақталу жолдары», т.б. көптеген кітаптарды қазақ тіліне аудару саласында көп еңбек етті. Жазушы О. Сәрсенбаевтың өзінің шығармалары да дүние жүзінің бірнеше тілдеріне аударылғаны белгілі. Ислам қағидаларын әдебиет сүйер қауым арасында тарата жүріп, қазақ әдебиетінде көбісі батылы бара бермейтін рисала жанрына қалам тербеген, оны жанрлық тұрғыда жаңа белеске шығарған. Ізгілікті, адамгершілік ұстанымдарын уағыздаған, рухани жан дүниесі бай қаламгердің бірі десек артық айтқандық болмас еді. Жазушы О. Сәрсенбаевтың Абайдың қара сөздерін рисала жанрына жатқызуы оның осы мәселені жетік білетінінің, дін жайлы терең хабары бар екендігінің айқын көрінісі іспетті. Мақала нысанына айналған «Адамның құны қанша?» атты жинағын ислам дінінің басты қағидаларына негізделген адмагершілік болмыс мәселелерін тың тұрғыда зерделеген пәлсапалық прозалық баяндау деп қабылдауға болады.

Рисала жанрын қазақ әдебиетіне алғашқылардың бірі болып алып келген ұлы Абай Құнанбаев болды. Абайды шығыс ғұламалары мен теңдес ақын десек, асырып айтқандық емес. Өмірінің ақырына дейін дүниенің ақиқат құндылықтарын танытудан жалықпаған дана Абайдың 1890 – 1898 жылдар аралығында жазылған ақыл, нақыл сөзге құрылған қарасөздері рисала жанрының талаптарына сәйкес келеді. Бұл жайында жазушы О. Сәрсенбаев қазақ әдебиеті газетіне берген сұхбатында: «Рисала – Шығыс әдебиетінде ежелден бар жанр. Қазақта бірінші рисала жазған адам – Абай. Абай «қара сөздер» деп емес, «сенім-наным кітабы» деп жазған екен. Кейінгілер оны «бірінші сөз», «қырық бесінші сөз» деп нөмірлеп шыққан», – дейді [4].

Бүгінде біраз ғалымдардың қарасөздерге трактат деген атау беріп жүргені белгілі. Негізі трактат пен рисала өзара мағыналас, мән-дес келеді. Тек бір мағынаны білдірмейді. Қазірге дейін Абайдың «Қара сөздерінің» жазылу жанры түрліше аталып келеді: ғақлия, қарасөз, рисала трактат. Осы рисала ретіндегі атауға қатысты да бірнеше тұжырымдарды келтіруге болады.

Абай қарасөздерінің жанрын анықтау барысында академик Р. Сыздықова да бірнеше жанрды атап көрсетті: «публицистикалық, білім-таным үлгісіндегі тарихи очерк (46-сөз), үлгі-өсиет (25-сөз), филологиялық этюд (5-сөз), афоризмдер жиынтығы (7-сөз), философиялық толғаныс (43-сөз), дін, мораль мәселелері жайындағы ой-пікірлері (38-сөз) болып келетін ғылыми-публицистикалық еңбек», – деп анықтама береді [5, 529 б.]. М.Әуезов осы орайда Абайдың қарасөздерінің тақырыптық, мазмұндық арнасын жіктейді. Ол 46-сөзді «тарихтық мақала-очерк тәрізді, қысқа зерттеу», 38-сөзді «ой-толғау», 25-сөзді «мысал-өсиет», 37-сөзді «афоризмдер» деп санамалап шыққан [6, 355–356 б.].

Осы тұжырымдарға сүйенсек, академик М.Әуезов пен Р. Сыздықованың зерттеулерін басшылыққа ала отырып, О. Сәрсенбаевтың рисала жанрын үлгі-өсиет, мысал-өсиет, философиялық толғаныс, діни, адамгершілік мәселелер жайындағы ой-пікірлерін, толғамдарын жинақтаған туынды ретінде бағалауға негіз бар. Шынтуайтына келгенде, қай кезең болмасын адам қасиеттері мен оның өлшемдері, құндылықтары жайлы сұрақтар көпшілікті толғандырып келді.

Жазушы рисала шығармаларының басым көпшілігін деректі әрі көркем әңгіме түрінде жазған. Әңгіме жанры көлем жағынан шағын болса да, мағыналық жағынан өте терең. Жинаққа енген *«Адамның құны қанша?»*, *«Сопылар салты немесе тақуалықтың тура жолы»*, *«Шындықтың шырайы қандай?»*, *«Бақыт деген немене?»*, *«Қанағат қағидалары»*, *«Тура жолды іздеумен келеміз»*, *«Шайтанның шәкірттері»*, *«Әл-Фараби формуласы»*, *«Махаббат пен гадауат»*, т.б. рисалалары тақырыптарына сәйкес кесек те күрделі адамгершілік, рухани мәселелерді арқау етеді. Қаламгердің өзіндік идеялық, тақырыптық, эстетикалық ортақ бағыт-бағдары бар екенін аңғаруға болады. Сан түрлі пәлсапалық тақырыптарды қамтыған туындылардың композициялық қазығындай болған, тұтастық тұрғыдан оларды көгендеп тұрған образ, орталық кейіпкер бар, ол – Тақуа әкенің бейнесі.

О. Сәрсенбаевтың *«Адамның құны қанша?»* кітабы тұлғаның адамдық сипаты оның ішкі жан дүниесімен, өзін-өзі рухани жетілдіруімен, кемелдендіруімен байланысты екендігін сипаттайды. Жазушының жинақтың тақырыбына арқау болған, ерекше көзге түсетін *«Адамның құны қанша?»* атты шағын әңгімесінің мазмұны терең, діни мысал-өсиет, уағыз үлгісінде адам өмірінің мәні мен мағынасы жайында қалам тербеген. Қаламгер адам бойындағы асыл қасиеттерді, қоғамда болып жатқан адамдардың іс-әрекеттерімен таразылай отырып, күнделікті тіршіліктегі деректермен, өмірлік мысалдармен дәлелдейді, дүние жүзі ойшылдарының даналығымен, көркем ойының жетістігімен көмкереді.

Жазушы шығармаларының ерекшелігі өзінің басынан кешкен, өмір сүрген кезеңдердегі шынайылық өмірді басты назарға ала отырып, тікелей автордың өзі араласып, қатысқан оқиғаларға құрылады. Сол оқиғалардың бірі осы «Адамның құны қанша?» рисаласында көрініс тапқан. Автормен бірге оқыған сыныптас, көрші жігіттің әрекеттерін екеуара диалог ретінде өрбітіп, адами құндылықтардың өлшемін танытқандай. Шағын рисалаға құрылған әңгімесін оқи отырып, оқырмандардың көз алдына қазіргі замандағы адамгершіліктің құлдырау сатысын аңғаруға болады. Алайда, автор көз алдында көріп, сөздерін санасына тоқып өскен, Құранды жатқа білетін, діннен сауаты бар тақуа әкесінің көрегендігін үлгі тұтады. Бастан кешкенін әкесіне айтып, әке мен баланың диалогы арқылы адамдардың құндылық өлшемін таразылайды.

О. Сәрсенбаевтың адам бойында өзіндік ақиқаты бар екендігін айтады, алайда ақиқат осы екен деп тура жолдан таймау керектігін былай топшылайды: «үйрену мен жиренудің ар жағында қашанда ақиқатты білу үрдісі жатқаны хақ. Әркімнің өзі дұрыс санайтын шындығы бар екені рас. Ендеше, мынау ойлы-қырлы, бұлтарыс-бұлаңы көп тіршілікте жан иесінің іс-әрекетін, құлқы-пейілін киіз кітаптарда нұсқалған сара жолдармен салыстырып, бірден бір ізге түсіру де – қиынның қиыны екенін білеміз. Адам ұрпағына әуел бастағы жаратылыстан таңдау, талғау еркі берілгендіктен, бәр-бәрінің үлгілінің соңынан еріп, туралықтың түзу бағытынан ауытқымай, қиябаспай өтуі де екінің бірінің қолынан келмейтіні бесенеден белгілі. Асылы қия басу, қателесу – тәубаға келу арқылы түзелетін, кешірілетін күнәлар болса, ең жаманы, ең жексұрғыны – өзгеге қиянат жасау арқылы ұшпаққа шығу, мүддеге жету болса керек», – дейді [7].

«Сопылар салты немесе тақуалықтың тура жолы» рисаласында автордың өзі ескерткеніндей, Сәрсенбай ақсақал басты кейіпкер ретінде берілген. Рисала негізінде ғұмырнамалық деректер бар, кеңес өкіметі тұсында тақуа әкесі Сәрсенбай ақсақалдың мұсылмандық парызын қалай орындағаны, елу жасында сопылық жолды таңдағаны, ұстазы Әбдіқайым ишан туралы баяндалады. Ұстазы үшін Руми мен Сағди, Хафиз мен Жәми сияқты шығыстың ойшыл ақындары өмір оқулығындай болғанын, сол арқылы болмыс пен адам өмірінің мәні туралы пайымдайды. Жазушы руханият саласындағы ең қызықты әрі күрделі құбылысқа айналған сопылық ілімнің негізгі қағидаларын талдайды. Қазақтың сопылық мектебі Баһауаддин Нақшбандиден (1318 – 1389) бастау алатыны, әкесі Сәрсенбай ақсақал сияқты оның жолын жалғастырушылар ғасырлар бойы мұсылмандық этика мен мораль жүйесін қалыптастырып келгені туралы пайымдайды. Жазушы сопылық мектепке анықтама беріп, барша адамдар білуі керек маңызды мәліметтерді ортаға салады. Сопылар өмірде және өлгеннен кейін тақуалық,

ішкі тәртіп, ар-намыс пен жүректің кіршіксіздігі, мейірімділік пен қанағат сияқты ұғымдардың философиялық негізін қалағанын, сопылық бұл өмірден бас тарту емес, сол өмірдің қызығына бой алдырмау екенін нақтылайды. Ислам заңында ең маңызды нәрсе – нәпсісін жеңу болса, сопылар – нәпсісін жеңе білген, сол арқылы Аллаға жақындаған адамдар. Жазушының өзінің өмірлік ұстанымы хақында «Өмірнамасында» ағынан жарылып: «Мен әуел бастан бір Алланы ғана сүйеу тұтып, сыйынумен өмір сүріп келе жатқан пенде едім» [8, 412], деп жазады.

«Бақыт деген немене?» рисаласында осы сұраққа жауап беру мақсатында ежелгі дәуір ойшылдарының еңбектеріне, ой-пікірлеріне шолу жасалады. Автор сөзіне дәйек ретінде Демокриттің, Сократтың, Гегельдің сөздерін, дүние жүзі ойшылдарының жақсылық туралы нақыл сөздерін келтіреді. Ол әкесінен бақытты адам туралы естіген рауаятқа тоқтайды. Бұл рауаятта науқас билеушіні емдеу үшін бақытты адамды табу керектігі айтылады. Өміршінің баласы байды да, ғалымды да, ақынды да айналып өтті, бірақ бәрі өздерін байғұс санады. Тек бір шопан өзін бақытты санайды екен. Ол адам азға қанағаттануды үйренгенде ғана бақытты болатынын тілге тиек етеді.

Жазушы «Махаббат пен ғадауат» рисаласында Ұлы Абайдың қырық үшінші сөзін темірқазық етіп, ойшылдардың осы ұғымдар туралы пікірлеріне сүйеніп, махаббат пен ғадауат туралы философиялық ойларға, толғамдарға беріледі: «Махаббат – сүю болса, Ғадауат – жек көру. Бұл екеуі тіршілікте қатарласып өмір сүреді. Тіпті жұмыр басты тірі адамның тұла бойында осы екеуінің айқасы тынбай жүріп, әрқашан ит жығысқа түсіп жататыны да белгілі. Абай жазғандай, түптің түбінде әлсіз жүректерді мұзға айналдыратын – сол майдандасу. Өйткені, біз ет-жүректен жаралған пенде болғасын, нені жек көру керек екенін үнемі анық ажырата білмейміз. Жек көру сезімінің де ар жағында әділеттілік жату керектігін ескермейміз» [9].

«Қанағат қағидалары» рисаласында перзентінің санасына жасынан бастап қанағат, қайырымдылық, ізгілік ұстанымдарын сіңіре білген Тақуа әкенің бейнесі жоталанып көрінеді. Тойымсыздық, барына қанағат етпеу сезімінің жеке адамға да, қоғамға да қатысты толғай келіп, жер бетіндегі барлық қиыншылықтардың, соғыстардың осыдан туындайтынын назарда ұстайды. Жанның азығы тек ізгілікте, қайырымдылықта, мейірімде екенін, және жан азығын көбейтуден басқаның бәрінде қанағат қажет екенін қағида деп танып, ұлы ойшылдардан жалғасқан даналықты үлкен гуманист ретінде түйсіне біледі. Жазушы толғамдарының Л. Толстойдың атақты «Тәубасымен» («Исповедь») сабақтасатын тұстары да бар. Осы орайда, рисала жанрының «исповедь» жанрымен жалғасатын, ұқсасатын белгілерін байқауға болады. Олар: баяндау үлгісінің бірінші жақта болуы, автордың оқырманды өзінің

ішкі жан дүниесінің тереңіне ендіруі, жан сырын ақтаруы, сырласуы, уағыз айту, т.б. белгілер.

О. Сәрсенбаевтың әр жанрадағы прозасын, қаламгерлік шеберлігін замандастары жоғары бағалады. Осы тұрғыда Әбіш Кекілбаев: «...Соғыс тұсындағы Сыр бойының шындығын өз басым алғаш Оразбектен таныдым. Құдайға шүкір, қаулап өсіп жатқан әдебиет орманында өз бағыт-бағдарын түзеп, қазақ руханиятында бүгін бар, ертең жоғалып кетпейтіндей баянды жол сала алған азғантай әдебиет сүлейлерінің бірі Оразбек екені даусыз», десе, Әнес Сарай: «Ол өмір бойы әдебиетке адалдығынан, әдебиеттің қамынан ауытқымай, ұлт руханиятын дүниежүзілік деңгейге шығаруға барынша атсалысқан адам. Қазақ әдебиетіне әкелген оның дүниелерінің көбі өлмейтініне мен кепілдік бере аламын. Оразбек Сәрсенбаев шын мәнінде халқымыздың қажетіне жарайтын туындылар жасады» [10], –дейді.

Қорытынды

Жалпы, қай рисаласында болмасын қаламгер Абай дәстүрін жалғастырып, жаңашаа мазмұнмен байытқан. Оқырманының жүрегіне жететін, ойлы, болмыстың өзекті мәселелерін мүлдем тосын әдеби амалдар арқылы *шешендікпен толғаған шығармалар жүйесін жарық дүниеге әкелген.* «Әл-Фараби формуласы», «Сопылар салты», «Керемет пен сиқыр, немесе Алланың жүзінші есімі», «Бақыт деген немене», «Махаббат пен ғадауат», «Қанағат қағидалары», т.б атты бұл рисалар рухани ізденістегі бар жанды жаратылыстың бір бөлшегі болған адамның тылсым әлемнің сырын пайымдауға ұмтылдырады. Жазушының ерекше суреткерлік қыры өмірде болып жатқан дүниелерді осы шақта, адам мінезі мен психологиялық ахуалының түрлі иірімдерін шынайы түрде сомдауында, ізгілікті, адамгершілік, рухани құндылықтарды уағыздауында көрінеді.

«Адамның құны қанша» рисала кітабы – өмір мен өлімнің, жан мен тәннің мәңгілік құпиясын, адам жанының күрделі қалтарыстарын толғаған терең ойлы, *тың бітімді шығармалар жинағы.* Ол тақырыбының ауқымдылығымен, әмбебаптық, пәлсапалық сипатымен ерекшеленеді. Жеке рисаланы, жеке ой-толғамдарды талдағанымызбен, әрбір жеке ой ұшқыны, әрбір оқиға - барлығы біртұтас ойды шешендікпен толғайды. Рисалалардың өзіндік қисындық ырғағы, композициялық жүйесі, ой-толағамдарының ырғағы бар. Жазушы рисалалары адамның өзін-өзі рухани жетілдіруі, кемелдендіруі хақындағы оның шоктығы биік, суреткерлік шеберлігін, философиялық қуатын танытатын шығармаларының біріне айналғаны анық.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 **Әбіханова, Г.** Рисала жаңғыру жанрлары // Жалын, 2015. – N 2. – Б. 57–61.
- 2 Әдебиеттану терминдер сөздігі. – Алматы: «Ана тілі», 1998. – 384 б.
- 3 **Бадияуззаман, Саид Нурси.** Қысқа сөздер. Кітапта: «Рисале-и Нұр» шығармалар жинағы. – Алматы: «Рауан», 1997. – 136 б.
- 4 **Сәрсенбаев, О.** Ұша білген қанат қонатын жерін де біледі // «Қазақ әдебиеті». – № 45 (3313).
- 5 **Сыздықова, Р.** Абай және қазақтың ұлттық әдеби тілі. – Алматы: Арыс, 2004. – 616 б.
- 6 **Әуезов, М.** Шығармаларының елу томдық толық жинағы. – Т. 35. – Алматы: Жібек жолы, 2008. – 416 б.
- 7 **Сәрсенбаев, О.** Адамның құны қанша? Рисалалар. – Алматы: «Қайнар» баспасы, 2012. – 344 б.
- 8 **Сәрсенаев, О.** Өмірнама. – Алматы: «Қайнар» баспасы, 2014. – 456 б.
- 9 **Сәрсенбаев, О.** Махаббат пен ғадауат // Егемен Қазақстан, 25.10.2006.
- Күлімбет, М. Жазушы Оразбек Сәрсенбай туралы бір үзік сыр // Егемен Қазақстан, 2021, 2 маусым.

REFERENCES

- 1 **Abikhanova, G.** Risala zhangyru genre lary [Genres of revival treatises] // Zhalyn, 2015. – N 2. – P. 57–61.
- 2 Adebiettanu termder sozdigi [Dictionary of literary and scientific terms]. – Almaty: «Ana Tili», 1998. – 384 p.
- 3 **Badiuzzaman, Said Nursi.** Kiska sozder. Kitapta: «Risale-i Nur» shygarmalar zhinagy [Short words. In books: Collection of essays «Risale-i Nur»]. – Almaty: «Rauan», 1997. – 136 p.
- 4 **Sarsenbaev, O.** Usha bilgen anat konatyn zherin de bileidi [He knows where to fly with wings] // «Kazakh adebiyeti». – N. 45 (3313).
- 5 **Syzdykova, R.** Abay zhane kazaktyn ulttyk adebi tili [Abai and the Kazakh national literary language]. – Almaty: Arys, 2004. – 616 p.
- 6 **Auevov, M.** Shyғarmalarynyn elu tomdyk tolyk zhinagy [Complete collection of essays in fifty volumes]. – T. 35. – Almaty: Zhibek Zholy, 2008. – 416 p.
- 7 **Sarsenbaev, O.** Adamniñ qumı qanşa? Risalalar [How much does a person cost? Treatises]. – Almaty: «Kainar» baspasy, 2012. – 344 p.
- 8 **Sarsenaev, O.** Omirnama [Biography]. – Almaty: «Kainar» baspasy, 2014. – 456 p.
- 9 **Sarsenbaev, O.** Makhabbat pen gadawat [Love and betrayal] // Yegemen Kazakhstan, 25.10.2006.

10 **Kulimbet, M. Zhazushy Orazbek Sarsenbay** turaly bir uzik cheese [The short story about the writer Orazbek Sarsenbaev] // Yegemen Kazakhstan, 2021, 2 mausym.

Материал баспаға 13.06.22 түсті.

*К. Т. Жанузакова¹, Ж. Байбатибаева²

^{1,2}Казахский национальный женский педагогический университет,

Республика Казахстан, г. Алматы

Материал поступил в редакцию 13.06.22.

ХУДОЖЕСТВЕННО-ЖАНРОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ РИСАЛА ОРАЗБЕКА САРСЕНБАЕВА

Сборник произведений «Сколько стоит человек?» известного писателя Оразбека Сарсенбаева в жанре трактатов важен и значим. В данной статье рассматриваются его рассказы в жанре рисала. Жанр рисала в казахской литературе – еще не изученный жанр. В истории человеческого развития писателей всегда волновали человеческие качества, их сущность и нравственные ценности. Произведения Оразбека Сарсенбаевича гласят, что признак человечества заключается в его духовном богатстве и интересе, его преимственности с актуальными духовными проблемами, художественно-философскими характеристиками. В статье анализируется произведение «Сколько стоит человек?». Одноименный рассказ, написанный в духе заветов, с глубоким религиозным содержанием, вошедший в сборник трактатов, анализируется с литературоведческой, теоретической и философской точек зрения. В статью также включены рисала «Суфийская традиция», «Чудо и волшебство, или сотое имя Бога», «Что такое счастье», «Династия святых», «Любовь и предательство», «Принципы удовлетворения» и др. На литературных примерах анализируется связь писателя с нравственными вопросами, духовными явлениями, происходящими в обществе, поступками современных людей, реалиями жизни. В статье делается вывод о том, что писательское мастерство О. Сарсенбаева сочетается с реализмом.

Ключевые слова: рисала, жанр, ценности, религия, мораль.

*K. T. Zhanuzakova¹, Zh. Baibatshaeva²

^{1,2}Kazakh National Women's Teacher Training University,

Republic of Kazakhstan, Almaty.

Material received on 13.06.22.

ARTISTIC AND GENREAL FEATURES OF ORAZBEK SARSENBAEV'S RISALAS

The collection of works «How much does a person cost?» of famous writer O. Sarsenbaev in the genre of treatises is important and significant. This article discusses the work of Orazbek Sarsenbaev, including his stories in the risala genre. The genre of drawing in Kazakh literature is not yet a studied genre. In the history of human development, writers have always been concerned about human qualities, their essence and moral values. O. Sarsenbaev works in the genre of treatises appreciate the fact that the sign of humanity lies in its spiritual wealth and interest, its continuity with current spiritual problems, artistic and philosophical characteristics. The article analyzes the work «How much does a person cost?». The story of the same name, written in the spirit of the testaments, with deep religious content, included in the collection of treatises, is analyzed from the literary, theoretical and philosophical points of view. The article also includes drawings «Sufi tradition», «Miracle and magic, or the hundredth name of God», «Blessings», «Dynasty of saints», «Love and betrayal», «Principles of Satisfaction» are also considered. Literary examples are used to analyze the connection of the writer with moral issues, spiritual phenomena occurring in society, the actions of modern people, the realities of life. The article concludes that O. Sarsenbaev's writing skills are combined with realism.

Keywords: risala, genre, values, religion, morality.

Теруге 13.06.2022 ж. жіберілді. Басуға 30.06.2022 ж. қол қойылды.
Электронды баспа
2,19 МБ RAM
Шартты баспа табағы 18,65. Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.
Компьютерде беттеген: А. К. Мыржикова
Корректор: А. Р. Омарова
Тапсырыс № 3937

Сдано в набор 13.06.2022 г. Подписано в печать 30.06.2022 г.
Электронное издание
2,19 МБ RAM
Усл. печ. л. 18,65. Тираж 300 экз. Цена договорная.
Компьютерная верстка: А. К. Мыржикова
Корректор: А. Р. Омарова
Заказ № 3937

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған
Торайғыров университеті
140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы
Торайғыров университеті
140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.
67-36-69
e-mail: kereku@tou.edu.kz
www.vestnik.tou.edu.kz